

M. SEBASTIAN. LA SINCERITE DE LA PENSEE EXPRIMEE

Mariana ANDREI
Universitatea din Pitești

Résumé: *Le Journal de Mihail Sebastian, une œuvre exemplaire, peut-être sa plus importante création, montre une grande vitalité en révélant en même temps un écrivain soumis à des inquiétudes créatrices, au désir de communiquer avec quelqu'un. Cette œuvre peut être considérée comme une véritable histoire d'un esprit imaginaire.*

Mots-clés : *histoire, imagination, journal*

Autorul *Stelei fără nume* și-a început jurnalul la nici 28 de ani (februarie 1935), când se afla, după cum mărturisește, într-un *ceas greu*¹ și-l continuă până în 31 decembrie 1944, ultima zi a anului, când reîntors dintr-o excursie de la Diham, se regăsește *mai mult melancolic – aproape trist, cuprins de nu știu ce fel de oboseală veche*, ducând și aducând *incurabila mea singurătate* (p. 577).

În ciuda momentelor, nu puține, de oboseală și de descurajare, neîncercător că acest gen de scriere i-ar putea prinde *sunetul adânc al spiritului*², adept declarat al jurnalului lui Jules Renard care *consemnează, fără ipocrizie, tot ceea ce o conștiință de om poate cunoaște de-a lungul unei vieți care nu e totdeauna făcută din eroisme* (p.6), Mihail Sebastian *practică un tip de jurnal modern, folosind mai toate legile și abilitățile genului*.³

Am arătat și cu alte ocazii⁴ că jurnalul, ca expresie directă a autorului și ca gen fără reguli, care nu tinde la nimic și nu propune nimic, este apreciat diferit de cei care s-au arătat interesați de literatura subiectivă, fie teoretic, definindu-i principiile, fie practic, ca autori de jurnale.

Dacă Marin Preda și Camil Petrescu percep jurnalul ca pe un instrument terapeutic, nu literar, dacă pentru Liviu Rebreanu jurnalul apare din nevoia retragerii în sine, dacă Marin Sorescu se declară adeptul jurnalului ca document de însoțire, Mihail Sebastian își concepe jurnalul ca pe un depozit de date, un loc de refugiu, în care omul se eliberează de o anumită încărcătură sufletească inerentă vieții profane.

---

¹ *Criza fusese declanșată cu un an în urmă de scandalul în jurul romanului <De două mii de ani> și a șocantei prefețe a lui Nae Ionescu care justifica teologic antisemitismul – Mihail Sebastian, Jurnal, 1934 - 1944, prefață de Leon Volovici, București, Editura Humanitas, 2005, p. 5*

² E. Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 254

³ E. Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, p. 255

⁴ M. Andrei, *Jurnalul lui Liviu Rebreanu. Cronică sacră a vieții profane*, Primul simpozion internațional, Târgoviște, 12-13 noiembrie 2004; *Marin Preda – Jurnal intim, Prețul libertății*, revista de cultură Argeș, Pitești, nr. 8 (266) august 2004; *Însemnări de pe retină. Marin Sorescu, Jurnal*, Lucrările celui de-al III Congres Internațional, Language and literature: European Landmarks of Identity, Pitești, 18 – 20 noiembrie 2005

Dintre scriitorii citați, numai Marin Sorescu și-a scris jurnalul cu dorința de a fi publicat, manifestând, din această cauză, o anumită reticență în confesiune.

Jurnalul, definit precaut de Eugen Simion ca *un contract al autorului cu sine însuși, un contract sau un pact de confidențialitate care, dacă nu este distrus la timp, devine public și forțează porțile literaturii*,¹ nu este privit de autorii lui ca o operă de artă.

Astfel, Marin Sorescu, care scrie *ceva ca jurnalul și ca romanul* (după propria-i mărturisire) declară, că nu este adeptul jurnalului care vrea să devină literatură: *... pe mine nu mă interesează jurnalul care devine literatură. Ori, ori ... Literatura îmi place separat. Jurnalul mă interesează, așa cum spuneam, ca document și ca autenticitate*.²

În același spirit se declară și Mihail Sebastian, când vede în jurnal mai mult un document, decât o operă de artă, pentru că are *un accent de adevăr pe care literatura nu-l realizează niciodată pe de-a-ntregul: fiindcă literatura, oricât ar fi de bună, simulează*.

Și în concepția lui Mircea Cărtărescu, jurnalul, *o terapie*, are o funcție diferită de cea a cărților: *Jurnalul și cărțile au funcții diferite în economia scrisului meu. Jurnal scriu continuu, e modul meu de a respira în scris*.³

Nici Mihail Sebastian nu crede că jurnalul are vreo legătură cu literatura. Dovada ar putea fi o însemnare din 1 martie 1936, când *tulburat de câinele nostru, Doggy*, care avea *ceva omenesc în săritura lui spre mine, în explozia lui, plină de elan, plină de melancolie*, recunoaște că în descrierea acestei scene nu are de gând să facă literatură, pentru că *mi-ar fi și rușine aici* (p. 45).

Dacă este *artificial* în a ține un jurnal și dacă jurnalul nu-i servește *la mare lucru*, ce l-a făcut totuși pe Mihail Sebastian să țină un jurnal? Moda vremii după care nu puțini scriitori notau cu mai multă sau mai puțină consecvență și convingere în jurnalele lor sau „altceva”?

În prefața la Jurnal, Leon Volovici ne lămurește că acest *altceva* este *sentimentul că viața lui, traiectoria lui intelectuală a ajuns la un punct critic și jurnalul îl poate ajuta să evite naufragiul, iar dacă nu – poate rămâne, pentru cei ce vor veni, mărturia unui eșec care semnifică mult mai mult decât o înfrângere individuală* (p. 6).

Cuprins de dorința vădită de a nota tot, în ciuda momentelor, nu puține, de oboseală și descurajare, și nefiind convins că jurnalul poate deveni opera lui capitală, Mihail Sebastian ne-a lăsat mai multe jurnale într-unul singur. Alături de jurnalul intim al stărilor interioare, al experiențelor sentimentale se află un jurnal de creație ce cuprinde notații de laborator scriitoricesc, încă un jurnal al dramei evreiești ca și un jurnal intelectual și politic, cu relații complexe și sinuoase, pline de tensiuni și decepții din lumea politică și intelectuală frecventată de Mihail Sebastian.

Ne vom opri în rândurile care urmează asupra jurnalului intim din dorința declarată de a ne apropia, atât cât se poate, de *omul* Mihail Sebastian, care, scriind în jurnal, face un efort de luciditate, arătându-și caracterul complex de om matur, dar și de

¹ E. Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I, p. 18.

² Marin Sorescu, *Jurnal, Romanul călătorilor*, Editura Fundației Marin Sorescu, București, 1999, p. 7

³ Mircea Cărtărescu, *România este fascinantă chiar și prin urâtenia ei*, Evenimentul zilei, 17 iunie 2005

copil, veșnic nesatisfăcut de sine, neîncrezător, disperat uneori, cu o sensibilitate în stare de perpetuă alarmă.¹

Provenind dintr-o familie care are gustul lămăntăriei (p. 62), Mihail Sebastian se vede prost îmbrăcat, atât de stângaci, ferm convins că nu va izbuti niciodată să treacă dincolo, de o mizerie mai mult sau mai puțin lămăntabilă că nu va face niciodată carieră, că nu va avea niciodată bani (p. 33).

Pentru că banii îmi și sunt indiferenți (p. 33), Mihail Sebastian cere de la viață doar puțin liniște, o femeie, cărți și o casă curată (p. 33).

Dar, pe măsură ce trec anii, jurnalul înregistrează sentimentul tot mai apăsător de izolare și naufragiu. Deși își păstrase o minte lucidă și o omenie autentică² Mihail Sebastian are impresia că este tot mai singur, că trăiește pe apucate, că este mereu obosit, incapabil de un efort susținut de câteva ore (p. 154), că dă dovadă de lenie, de nehotărâre, de prostie (p. 154) și speriat permanent de trecerea timpului mă sperie gândul că vine primăvara, că a trecut deci încă un an și eu n-am făcut nimic (p.151).

De fapt, tot timpul se simte dominat de sentimentul ăsta de inutilitate (p. 155), într-o dispoziție cenușie, fără așteptări, fără deznădejdi, fără doruri, fără amoruri (p. 98), fără emoție, fără deznădejde, și mi se pare, fără speranțe (p. 104).

În timpul mutării în noua locuință din strada Antim 45, recunoaște că duce o viață dezorganizată – mult mai dezorganizată decât înainte (p.91) și că tot ceea ce i se întâmplă, rămâne într-un plan depărtat, el fiindu-și în același timp și martor: Tot ce mi se întâmplă trece undeva dincolo de mine, fără aderență – ca și cum nu m-ar privi (p. 91). Evenimentul în sine sau gustul lămăntăriei îl face să mărturisească că am senzația că sunt șifonat, prăfuit de drum și că aștept să ajung undeva, pentru ca să mă schimb, să mă perii, să iau o baie, să mă transform (p. 91), pentru ca imediat să recunoască inutilitatea acestor gânduri, deoarece nu mă duc nicăieri, nu aștept nimic, nu mă așteaptă nimic (p. 92).

Trăind mereu într-o atmosferă de panică, de derută, cu aceleași întrebări fără răspuns, cu mereu aceleași lămăntări (p. 149), autorul Jocului de-a vacanța, se simte singur, într-un oraș plin de scriitori, de actori, cu care ar putea comunica. Cu toate acestea recunoaște că nu am pe nimeni să văd în tot orașul acesta mare, n-am nimănui nimic de spus, n-am de la nimeni nimic de aflat (p. 150).

Și totuși, nimic din aceste sentimente, nimic din aceste lucruri delicate de reflecție, de reverie interioară (p. 105), nu transpare în exterior. Prietenii obișnuiți cu stilul său epistolar, confesiv dar discret, nu-i ghicesc vulnerabilitatea interioară, sensibilitatea în stare de perpetuă alarmă, fiind șocați de patetismul unor mesaje.

Vremea trece încet și viața pe care o duc cere nervi mai tari decât ai mei. Am clipe de exasperare, când aș vrea să urlu. Într-un fel mă sperie lipsa mea de rezistență nervoasă³, notează Mihail Sebastian într-o scrisoare trimisă lui Camil Petrescu într-un moment în care aștepta o înștiințare de concediere, încredințându-ne, parcă, de adevărul că pentru gustul lămăntăriei, viața i-a dat un larg concurs.

Oboseala, neliniștea, melancolia, tristețea și incurabila singurătate a omului Mihail Sebastian, și-au pus amprenta și pe autorul unei opere literare, pline de farmec, în sensul că scrie atât de încet (p. 109), întrebându-se dacă acest lucru se întâmplă pentru că este prea leneș sau prea scrupulos (p. 108). Mă dezolează dificultatea mea de

¹ E. Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 260

² Eugen Ionescu, 1946

³ Florica Ichim, *Scrisori către Camil Petrescu*, II, Editura Minerva, București, 1981, p. 9

a scrie (p. 105) ... *Sunt sincer furios pe mine. Nu e admisibil să scriu atât de încet* (p. 109) ... *Dar nu merge, nu știu de ce: din descurajare, din dezgust de literatură sau pur și simplu din lene* (p. 146). Cel mai greu, i se pare, citându-l pe Jules Renard *c'est de prendre la plume, de la tremper dans l'encre et de la tenir ferme au-dessus du papier* (p. 71).

Nu o dată, Mihail Sebastian își exprimă dorința de a fi fericit *sunt mai ales obosit și mi-e dor să fiu fericit, cu tot ce a trebuit să rămână în mine inutil, frânt, descurajat de când mă știu* (p. 65.). Singurele lui momente de fericire adevărată sunt cele trăite la schi, *atâta vreme cât am schiat am fost fericit* (p. 134), *aș vrea să închid ochii și să nu mai simt decât această plutire fără greutate* (p. 110), *zăpada mă odihnește, mă face mai tânăr, mă ajută să uit* (p. 141), *o impresie de soare, de multă lumină, de mare copilărie – ceva care seamănă cu fericirea ...* (p.141).

Și totuși, acest *ceva care seamănă cu fericirea* este mai puternic decât fericirea însăși, pentru că face, ca prin miracol, o minune, cu ajutorul căreia dispar *amărăciunea obișnuită, întrebările stupide, regretele fără sens, viața asta făcută din petice, promisiuni călcate, așteptări fără termen, nemulțumiri confuze, mici speranțe obosite* (p. 152).

Puntea spre fericire o constituie muzica, iar aparatul de radio *un narcotic*.

Dar iubirea? *Să nu exagerăm* (p. 132), ne atenționează, fără menajamente, Mihail Sebastian, pentru că iubirea este mai mult *spaima de a fi singur ... un surâs, un început de emoție, o privire care așteaptă, care întrebă ...* și cam atât.

Mihail Sebastian a suferit un accident care a pus capăt celor 38 de ani de viață, lăsând încă o întrebare fără răspuns: *Există oare o viață mai complicată, mai stupidă, mai fără sens complicată decât a mea?* (p. 193). Jurnalul se oprește în mod dramatic în ziua de 31 decembrie 1944 *ultima zi a anului*, când se simte *foarte bătrân* și mărturisește că de data aceasta n-a regăsit la munte exuberanța de altădată, cu toate că Bucegii îl emoționează și *o lumină albă, clară dădea relief peisajului de iarnă* (p. 577). E melancolic, e trist, e incurabil singur. Ne întrebăm dacă a presimțit, oare, că numai peste cinci luni va pleca, în mod neașteptat și nedrept, din această lume, plecare despre care pomenise pentru prima dată la 17 ianuarie 1939. *Nu mai e loc în viața mea decât pentru sinucidere sau pentru o plecare definitivă, undeva, în singurătate* (p. 193).

Dacă ne punem întrebarea cum de a rezistat, totuși, 38 de ani, într-o viață atât de complicată, răspunsul ar putea fi în rândurile scrise la 27 septembrie 1941, când transcriind în jurnal câteva rânduri din Shaw¹, Mihail Sebastian recunoaște că i se potrivește, deoarece *trăiesc – și așa a fost totdeauna – trăiesc într-o stupidă serie de visuri, trecând dintr-unul într-altul, și nu sunt în stare să mă trezesc la realitate... De prea multă scârbă, de prea multă silă, ca să uit, ca să rabd, ca să mă amețesc mă refugiez în tot felul de ridicule visuri pe care le urmăresc zile întregi cu ochii deschiși. Se vede la Geneva având un milion de franci elvețieni* (p. 391), la Londra, lucrând la B.B.C., *pe un yacht plecat spre Alexandretta, spre Egipt, Palestina, în Pacific* sau scriitor de piese de mare succes, care se joacă pe Broadway. Acestea sunt câteva din cele zece visuri pe care le poartă cu el, pe care le schimbă între ele și pe care nu le termină niciodată. Recunoaște că aceste visuri sunt *ca un stupefiant, ca un somnifer*, în timp ce *viața se strânge în jurul meu strivitoare* (p. 391).

¹ *Oh, the dreaming! the dreaming! the torturing, heart scalding, never satisfying dreaming, dreaming, dreaming (John Bull's Other Island)*

Jurnalul, *o operă exemplară, poate cea mai importantă operă a sa*¹, dă dovadă de o mai mare vitalitate decât opera sa literară, făcând mărturia unui om cuprins de neliniști creatoare, de o dorință vie de a comunica cu cineva, constituindu-se ca o veritabilă istorie a unui spirit imaginar.

Să păstrăm la loc de cinste jurnalul lui Mihail Sebastian, fie și numai pentru sensibilitatea cu care descrie o minunată zi de toamnă, deși își propusese ca în jurnal să scrie *fără literatură* (p. 45). El vede toamna cu *o lumină obosită, pudrată, tandră – în depărtare o ceață ușoară, argintie, aburită, din care orașul se desprindea ireal, ca într-o pânză de pictură, ca într-o fotografie reliefată. Și câte culori ... Și pomii desfrunziți, ieșind din ceață ca dintr-un abur pe care l-ar fi făcut propria lor respirație. Totul era de un desen foarte delicat, dar de o bogăție de culori explozivă* (p. 94).

Bibliografie

Mircea Cărtărescu, *România este fascinantă chiar și prin urâtenia ei*, Evenimentul zilei, 17 iunie 2005

Florică Ichim, *Scrisori către Camil Petrescu, II*, Editura Minerva, București, 1981

E. Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I-III, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001

Marin Sorescu, *Jurnal, Romanul călătoriilor*, Editura Fundației Marin Sorescu, București, 1999,

---

¹ E. Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III, p. 264